

Hamas

Palestijns nationalisme en militant pragmatisme

Joas Wagemakers

Amsterdam University Press

Afbeelding omslag: © Shutterstock

Ontwerp omslag: Mijke Wondergem

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 4856 447 7

e-ISBN 978 90 4856 448 4

DOI 10.5117/9789048564477

NUR 692

© J. Wagemakers / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Tom: 'Sonny, we ought to hear what they have to say.'

Sonny: 'No, no, no! No more! Not this time, *consigliere*! No more meetings, no more discussions [...]. [I]t's all-out war! [...]'

Tom: 'Your father wouldn't want to hear this! This is business, not personal, Sonny!'

Sonny: 'They shot my father! That's business?! [...]'

Tom: 'Even the shooting of your father was business, not personal, Sonny!'

The Godfather

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
Woord van dank	11
Notitie over transliteratie	13
Inleiding	15
Hamas als studieobject	16
Bronnen en overzicht	19

Deel I Historische achtergrond van Hamas

1. De Palestijnse kwestie	23
Het Arabisch-Israëliisch conflict	23
De Palestijnse nationale beweging	29
2. De Moslimbroederschap en de Palestijnse kwestie	41
Boodschap en politieke ideologie	41
Het Westen en Israël	45

Deel II Hamas als Palestijnse oppositie

3. Het ontstaan van Hamas	57
De vorming van Hamas uit de Palestijnse Moslimbroederschap	57
De vroege ideologie van Hamas	63
4. Gewapende strijd in vreedestijd	73
Hamas en het Palestijns-Israëliisch vredesproces	73
Hamas' positionering tegenover de Palestijnse Autoriteit	82

5. De Al-Aqsa-intifada	89
Hamas' oppositie tijdens de Al-Aqsa-intifada	89
Hamas' veranderende gebruik van wapenstilstanden	99

Deel III Hamas aan de macht

6. Intra-Palestijnse machtsstrijd	111
Machtsstrijd met de Palestijnse Autoriteit	111
Intra-islamistische machtsstrijd	121
7. De val en opkomst van de Palestijnse kwestie	127
Strijd en hervorming	127
De aanslag van 7 oktober 2023	136
 Conclusie	 149
 Bijlagen	 155
 Noten	 201
 Bibliografie	 257
 Index	 287

Voorwoord

Dit boek zou niet geschreven zijn zonder de gebeurtenissen van 7 oktober 2023. Op die dag pleegde de organisatie die het onderwerp vormt van dit boek – Hamas – samen met enkele andere Palestijnse militante groepen een ongekend grote terroristische aanslag tegen Israël die het begin zou vormen van een nieuwe fase van het Palestijns-Israëliësch conflict. Deze aanslag was ook de aanleiding voor Jan-Peter Wissink, directeur van Amsterdam University Press, om mij te vragen een boek over Hamas te schrijven dat in 2024 uit zou moeten komen. Hoewel ik aanvankelijk nogal sceptisch was over het idee dit op zo'n korte termijn te doen, realiseerde ik me later dat ik veel van het onderzoek al in eerdere projecten gedaan had, waardoor ik toch ja heb gezegd. Het boek dat voor u ligt is het resultaat.

Het schrijven van een boek over een diepgeworteld conflict als dit is echter geen sinecure, zeker niet als je je ook nog eens richt op een zeer controversiële organisatie als Hamas. Als wetenschapper ben je voortdurend bezig om met oog voor detail zaken te wegen en op een feitelijke en genuanceerde manier een probleem te analyseren. Vanwege het vele leed dat deze kwestie al teweeg heeft gebracht (en vermoedelijk nog teweeg gaat brengen) is er echter altijd nog wel meer te vertellen, waardoor je telkens achterblijft met het idee dat je niet volledig recht hebt gedaan aan alle partijen. Daarnaast wordt een boek als dit vaak niet onbevungen gelezen, maar zoekt menigeen bevestiging van de eigen ideeën over het conflict, hoe (on)gefundeerd die ook mogen zijn. Een wetenschappelijk gemotiveerde poging om zaken te contextualiseren wordt dan al snel uitgelegd als een poging dingen te bagatelliseren, ook al zijn dit echt twee verschillende benaderingen.

Meer in het algemeen stuit een boek over een gevoelige zaak als de Palestijnse kwestie al gauw op de vraag wat ik er persoonlijk van vind, wie ik vind dat 'gelijk' heeft of aan wiens 'kant' ik sta. Hoewel ik regelmatig in de media kwesties als

het Palestijns-Israëliësch conflict *feitelijk* tracht te analyseren, probeer ik mij tegelijkertijd al jarenlang juist te onthouden van het publiekelijk uiten van een *mening* over de zaken waarmee ik mij professioneel bezighoud. Dit boek vormt daarop geen uitzondering. Als wetenschapper erken ik natuurlijk dat de inzichten en conclusies van mijn onderzoek belangrijk en waardevol kunnen zijn, maar mijn persoonlijke mening hierover is dat geenszins. Ik ben geen politiek, moreel of geestelijk leider wiens mening bijzonder veel gewicht in de schaal legt. Bovendien zijn er al genoeg meningen in het debat over deze kwestie zonder dat ik de mijne daaraan toevoeg. Tenslotte is mijn persoonlijke mening ook gewoon een privézaak die ik liever voor me houd. In plaats daarvan probeer ik trouw te zijn aan mijn vakgebied door op een objectieve manier te schrijven, ook als – of wellicht juist omdat – het gaat om een kwestie die de gemoederen hoog doet oplaaien. Ik hoop dat ik daarin geslaagd ben.

Woord van dank

Hoewel ik dit boek alleen schreef, heb ik van diverse mensen belangrijke hulp ontvangen. In dit verband wil ik allereerst Jan-Peter Wissink, de directeur van Amsterdam University Press (AUP), bedanken omdat hij me vroeg dit boek te schrijven. Daarnaast wil ik graag Jasmijn Boonacker bedanken omdat zij als redacteur van AUP het hele proces rond de publicatie van dit boek deskundig, enthousiast en prettig geleid heeft. De verzorging van het manuscript werd in goede banen geleid door Chantal Nicolaes en uitgevoerd door Nils von der Assen, waarvoor ik hen beiden wil bedanken.

Inhoudelijk heb ik ook hulp gekregen van diverse collega's die ik hier wil bedanken. Allereerst wil ik Haim Gal in herinnering brengen. Hoewel hij inmiddels niet meer leeft, zal ik zijn hulp als curator van het krantenarchief in het Moshe Dayan Center van de Universiteit van Tel Aviv niet snel vergeten. Zijn expertise over Arabische kranten en publicaties van Hamas heeft mij jaren geleden enorm geholpen en gaf me nu opnieuw de kans een grote hoeveelheid primaire literatuur – later aangevuld met ander materiaal – te gebruiken voor dit boek. Daarnaast wil ik graag Paul Aarts en Jeroen Gunning bedanken voor het geven van hun commentaar op enkele hoofdstukken van dit boek. Ook mijn collega's Gert Borg, Corné Hanssen en Nico Landman hebben regelmatig als klankbord gefungeerd als ik naar de juiste vertaling van een Arabische passage zocht, waarvoor ik hen graag wil bedanken. Uiteraard komen alle oneffenheden die mogelijk zijn overgebleven in dit boek voor mijn rekening, niet de hunne.

Tot slot zijn er de persoonlijke bedankjes die ik niet wil vergeten. Zoals gebruikelijk was AccuJazz mijn vaste compagnon in het schrijven van dit boek – terwijl ik dit schrijf hoor ik Clifford Brown 'A Night in Tunisia' spelen – waardoor het ook nu weer geen saaie bedoening was. De mensen achter deze website maken mijn leven (en vermoedelijk dat van vele anderen) al jarenlang een stuk aangamer en doen dat bovendien gratis en voor niets, waarvoor

ik ze hartelijk wil bedanken. Ook mijn vrouw en kinderen vragen niets terug voor hun geduld en begrip dat ik weer eens tot in de late uurtjes een boek moet schrijven, waarvoor ik ze erg dankbaar ben. De tijd die dit heeft gekost krijgen we niet meer terug, maar hopelijk draagt dit boek een heel klein beetje bij aan een betere wereld waarvan ook zij mogen profiteren.

Notitie over transliteratie

Arabische woorden die in dit boek gebruikt worden schrijf ik volgens een vereenvoudigde versie van het systeem dat de *International Journal of Middle East Studies* hanteert. Dit betekent dat ik geen puntjes en streepjes gebruik om emphatische letters of lange klinkers mee aan te geven, maar dat ik wel een Engelse weergave hanteer, ook voor Arabische namen en woorden die vaak met bijvoorbeeld een Franse transcriptie worden weergegeven. Concreet houdt dit bijvoorbeeld in dat de Nederlandse 'oe' weergegeven wordt door 'u', de letters 'th' klinken als in het Engelse 'think' en 'sh' uitgesproken dient te worden als in het Engelse 'shoot'. De apostrof met het boogje naar links (') en met het boogje naar rechts (') staan respectievelijk voor de Arabische letters 'ayn en hamza. Arabische woorden die opgenomen zijn in een goed Nederlands woordenboek (bijvoorbeeld 'Koran', 'sharia' en 'jihad') of zeer courante namen ('Yasser Arafat') laat ik onveranderd of pas ik zo minimaal aan dat er geen misverstand over kan bestaan ('Mahmud 'Abbas'). Minder bekende namen ('Ahmad Yasin', 'Yahya al-Sinwar') geef ik weer in de correcte transcriptie.

Inleiding

In maart 2024 verscheen een rapport van de Integrated Food Security Phase Classification (IPC) over de situatie in de Gazastrook, een deel van het gebied waar de Palestijnen een onafhankelijke staat willen oprichten, naar aanleiding van de oorlog die daar sinds oktober 2023 woedt. Uit het rapport blijkt dat van de ruim 2,2 miljoen inwoners van dit gebied meer dan 2,1 miljoen zich op het moment van publicatie qua voedselvoorziening in een ‘crisis’, ‘noodsituatie’ of zelfs ‘catastrofe’ bevonden, met de verwachting dat dit halverwege 2024 voor de gehele bevolking van de Gazastrook zou gelden. Het rapport wijst hier twee belangrijke oorzaken voor aan, namelijk de beperkte toegang tot humanitaire hulp in het gebied en de vijandelijkheden die plaatsvinden. Dit laatste duidt op de door Israël gelanceerde oorlog, die volgens hetzelfde rapport tot halverwege maart 2024 ruim 31.000 doden en meer dan 73.000 gewonden (grotendeels burgers) tot gevolg had,¹ naast 1,9 miljoen ontheemden en de beschadiging of verwoesting van ruim de helft van de gebouwen in de Gazastrook.²

De directe aanleiding voor Israël om deze oorlog te lanceren was een aanslag van Hamas op 7 oktober 2023, waarbij zo'n 1200 mensen (grotendeels Israëlische burgers) omkwamen. Hoewel Hamas al vaker aanslagen op Israël had gepleegd – net als Israël al vaker aanvallen gelanceerd had op de Gazastrook – betrof het hier een aanslag die qua schaal eerdere varianten ervan ver overtrof, net als Israëls reactie hierop. Deze aanslag – waar we later in dit boek nog op terugkomen – was zelfs de bloedigste in de geschiedenis van de staat Israël.³ Hoewel er uiteraard ook veel gezegd kan worden over de oorlog in de Gazastrook en welke motieven Israël hiervoor heeft, concentreert dit boek zich op de vraag waarom Hamas via deze en andere aanslagen al jarenlang een strijd voert tegen Israël.